

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
Кафедра практичної психології та педагогіки**

**МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ НАУК В ЛОМЖІ
(Республіка Польща)**

**ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
Кафедра педагогіки та гуманітарних дисциплін**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ» Волинської обласної ради**

ОСОБИСТІСТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

**Матеріали
ХІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю**

м. Львів, 23 квітня 2025 р.

Львів – 2025

Рекомендовано до друку вченою радою факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 22 квітня 2025 року, протокол № 4.

Рецензенти:

Потапчук Євген Михайлович – доктор психологічних наук, професор;

Повстин Оксана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор.

Особистість в екстремальних умовах: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 квітня 2025 р., м. Львів).
Львів, 2025. 414 с.

Редакційна колегія:

доктор психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.** (голова);

доктор педагогічних наук, професор **Аніщенко В. О.**;

доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник);

кандидат педагогічних наук **Марчук С. С.**;

кандидат педагогічних наук **Шарлович З. П.**

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості діяльності особистості в умовах воєнного стану, проблеми психологічного супроводу особистості, яка зазнала травматичного впливу, психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах, міждисциплінарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Матеріали подано в авторській редакції.

© Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, 2025

© Автори, 2025

<i>Ірина Бабій</i>	
Психологічне консультування у професійній діяльності психолога (лінгводидактичний аспект)	277
<i>Петро Бойчук</i>	
Стрес у студентському житті: вплив та способи подолання	279
<i>Світлана Вдович</i>	
Психологічні проблеми осіб, які пережили окупацію, у контексті базових потреб А. Маслоу	283
<i>Юрій Вінтюк</i>	
Фільмотерапія у профілактиці насильства в навчальних закладах (на прикладі фільму «Вчитель»)	289
<i>В'ячеслав Гаврилькевич, Станіслав Крук</i>	
Короткий історичний огляд психофізіологічних знань про серце: від античності до наших днів	294
<i>Тетяна Конівіцька, Лідія Вербицька</i>	
Формування національної ідентичності особистості в закладах освіти безпекового спрямування	301
<i>Емілія Костишин</i>	
Соціальні послуги в умовах війни в Україні: нові зміни та виклики	305
<i>Олександр Куций</i>	
Системно-синергетичний підхід до супроводу кар'єрного становлення персоналу екстремального типу професійної діяльності	309
<i>Анастасія Ленчинська</i>	
Механізми арт-терапії з точки зору нейронауки в роботі з ПТСР	312
<i>Олег Лозинський</i>	
Особистість – українське суспільство – світ на перехресті «екстремальних умов»	316
<i>Сергій Марчук</i>	
Шляхи формування стресостійкості здобувачів освіти під час війни	321
<i>Тарас Матвійчук</i>	
Семантичні та психолінгвістичні інтерпретації екстремальних умов	325
<i>Ірина Матійків</i>	
Метафоричні асоціативні карти як інструмент психологічної практики	332

12. McCraty R., Atkinson M., Tomasino D., Bradley R. T. The Coherent Heart: Heart-Brain Interactions, Psychophysiological Coherence, and the Emergence of System-Wide Order / HeartMath Research Center, Institute of HeartMath. Boulder Creek (California, USA), 2006. 66 p.
13. McCraty R., Childre D. The Appreciative Heart: The Psychophysiology of Positive Emotions and Optimal Functioning / HeartMath Research Center, Institute of HeartMath. Boulder Creek (California, USA), 2002. 23 p.
14. McCraty R., Childre D. The Intuitive Heart: Accessing Inner Guidance To Raise Our Consciousness Baseline / HeartMath Research Center, Institute of HeartMath. Boulder Creek (California, USA), 2006. 20 p.
15. Pearce J. Ch. The Biology of Transcendence: A Blueprint of the Human Spirit. Rochester, Vermont: Perk Street Press», 2004. 288 p.
16. Rein G., McCraty R. Local and Non-Local Effects of Coherent Heart Frequencies on Conformational Changes of DNA // Quantum Biology: Healing With Subtle Energy by G. Rein. Boulder Creek (California, USA): Quantum Biology Research Labs, 1992. P. 90–95.
17. Science of the Heart: Exploring the Role of the Heart in Human Performance : An overview of research conducted by the Institute of HeartMath® / Completed by Rollin McCraty, Mike Atkinson and Dana Tomasino; HeartMath Research Center, Institute of HeartMath. Publication No. 01-001. Boulder Creek (California, USA), 2001. 72 p.

Тетяна Конівіцька, Лідія Вербицька

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ БЕЗПЕКОВОГО СПРЯМУВАННЯ

Питання української ідентичності є надзвичайно актуальним в наш час, оскільки війна створила умови, в яких посилюється усвідомлення та осмислення своєї належності до нації, культури й історії. У такій ситуації національна ідентичність стає джерелом моральної сили, єдності та опору. Як зазначила Н. Пелагеша, в радянській науці уявлення про національну ідентичність на довгі десятиліття були законсервовані в межах класичної парадигми, яка досі домінувала в українській етнополітології, тому, на жаль, питання української ідентичності досі було «незавершеним проєктом» [5, с. 13].

Сьогодні, беззаперечно, питання національної ідентичності асоціюється із питанням національної безпеки. Питання національної ідентичності як вагомій складовій національної безпеки потрібно порушувати на усіх рівнях держави. Як зазначається в пояснювальній записці

до проекту Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», до повномасштабного вторгнення питання утвердження української національної та громадянської ідентичності, національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти були лише фрагментарно окреслені законодавством України [6]. Питання ідентичності на державному рівні порушувалося в Законах України «Про освіту», у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр., Концепції формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах (2017) тощо. Проте сьогодні на державному рівні почали ґрунтовно підходити до питання формування національної ідентичності, розроблено низку законів і стратегій, а саме: прийнято закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [2], що визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України; прийнято Стратегію національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки та затверджено план дій щодо її реалізації [7]; створено Стратегію розвитку національної та громадянської ідентичності в Україні [8] на основі аналізу досвіду Польщі, Литви, Казахстану, Чехії та Німеччини в сфері конструювання та підтримки наративів національної та громадянської ідентичності. У стратегії окреслено розбудову української ідентичності, рекомендації щодо заходів із формування та культивування національної та громадянської ідентичності, із військово-патріотичного виховання, а також окреслено міжнародний досвід освітньої та мовної політики, культурної політики та політики історичної пам'яті тощо [8].

Відповідно, питання національної ідентичності набуває вагомого значення не лише на державному, а й на освітньому рівні. Варто зазначити, що Міністерство освіти і науки затвердило наказ «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» [4] та визначило заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України.

Питання формування та розвитку національної ідентичності особистості, беззаперечно, надзвичайно актуальне в освітньому середовищі.

Можна впевнено стверджувати, що найбільший вплив на процес формування національної ідентичності особистості здійснює освітнє середовище, у якому особистість здобувача вищої освіти перебуває впродовж усього періоду навчання, а значить весь період інтенсивного становлення національної ідентичності [10]. Саме із закладами освіти пов'язують завдання формування національної ідентичності здобувачів освіти, збереження єдиного соціокультурного простору України, формування ціннісної системи – відкритої, варіативної, духовно і культурно насиченої, толерантної, яка забезпечить становлення національної ідентичності, справжньої громадянськості й патріотизму [3, с. 63]. Беззаперечно, формування національної ідентичності має опиратися на історичну правду, національну пам'ять, ідеали, гідність, національну самосвідомість, патріотизм, творення смислів та інші чинники [1, с. 19]. У процесі навчання та спілкування суб'єкт з'ясовує, «хто є хто» і ким є він сам, з ким у нього є щось спільне, ідентичне, що дає змогу знаходити свою «нішу» і, відповідно, формувати власну життєву позицію [1, с. 37].

З огляду на вищезазначене виникає потреба в інтегрованому формуванні національної ідентичності особистості в освітньому процесі. У час війни ці аспекти стали ще важливішими в системі закладів освіти, а питання національної ідентичності як національної безпеки ще більшої актуальності набуває в закладах безпекового спрямування. Тому, беззаперечно, формування національної ідентичності особистості в системі закладів освіти безпекового спрямування має бути цілеспрямованим процесом, важливим аспектом і пріоритетним напрямком.

Формування національної ідентичності курсантів в закладах із специфічними умовами навчання є важливою складовою їхньої підготовки. Це допомагає майбутнім фахівцям не лише краще усвідомлювати свою роль у суспільстві, але й сприяє зміцненню їхніх патріотичних почуттів та ціннісних орієнтацій. Заклади вищої освіти відіграють ключову роль у формуванні національної ідентичності здобувачів освіти, що відбувається через удосконалення навчальних програм, проведення заходів різного рівня, а також взаємодією з громадськістю, оскільки участь у соціально-культурних проєктах сприяє поглибленню зв'язків між здобувачами освіти та суспільством. У таких умовах необхідно враховувати специфіку навчання і особливості професійної підготовки. Реалізація цих методів в освітньому процесі потребує інтеграції теоретичних та практичних підходів, а також підтримки з боку адміністрації й викладачів.

Щодо формування національної ідентичності в освітньому процесі через впровадження інтеграційних процесів як приклад можна навести низку навчальних програм: «Національна ідентичність» в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, «Українська ідентичність: історія та сучасність» в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова, «Мова та ідентичність» у Львівському національному університеті імені Івана Франка, «Національна ідентичність та виклики сучасності», «Національна ідентичність: культурно-освітня траєкторія» в Національному авіаційному університеті тощо. Варто виокремити розроблення програми «Національна ідентичність та національна безпека» в Державному університеті «Житомирська політехніка». Метою навчальної дисципліни є формування навичок та знань здобувачів вищої освіти про феномен національної ідентичності в Україні та світі, взаємозв'язок національної ідентичності та національної безпеки, вплив національної ідентичності на внутрішню і зовнішню політику держав, роль ідентичності в міжнаціональних конфліктах. Ця програма включає також тематику культурного виміру забезпечення національної безпеки, а також тематику війни в Україні як війни за ідентичність [9]. В наш час це надзвичайно важливі програми, оскільки освіта має більше уваги приділяти формуванню національної ідентичності особистості в час війни.

Формування національної ідентичності особистості у закладах освіти, зокрема в закладах безпекового спрямування зі специфічними умовами навчання, є складним і водночас надзвичайно важливим завданням, критичним чинником для підтримання цілісності та суверенітету країни. Цей процес вимагає багатогранного підходу, що враховує як специфіку професійної підготовки, так і потребу в розробленні окремих навчальних програм щодо формування національної ідентичності, а також інтеграції культурних і патріотичних цінностей у навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко С. Формування національно-культурної ідентичності українського суспільства: сучасні виклики і загрози. Українознавчий альманах. 2021. Вип. 29. С. 32–38.
2. Закон Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. Законодавство України / Верхов. Рада України. Київ, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.
3. Мартинюк В., Безлюдна В. Педагогічні заклади вищої освіти в процесі формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти. SCIENTIFIC

- COLLECTION «INTERCONF». 2021. № 75. С. 56–65. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.09.2021.008>.
4. Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>.
 5. Пеллагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. Київ: НІСД, 2008. 288 с.
 6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI06469A?an=3>.
 7. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовт. 2020 р. № 932. Законодавство України / Верхов. Рада України. Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>.
 8. Розвиток національної та громадянської ідентичності в Україні. Civitta. Березень 2024. 23 с. URL: file:///D:/2025%20%D0%BC%D0%BE%D1%97/%D0%9D%D0%9A%D0%86/UNDP_CIVITTA_Ukrainian%20identity_Summary%20presentation.pdf.
 9. Робоча програма навчальної дисципліни «Національна ідентичність та національна безпека». Державний університет «Житомирська політехніка». 2024. 19 с. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/>.
 10. Ткач Т. Проектування освітнього простору як дискурс психолого-педагогічної науки. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2008. № 1. С. 106–115.

Емілія Костишин

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: НОВІ ЗМІНИ ТА ВИКЛИКИ

Повномасштабна війна, розв’язана Російською Федерацією проти України, не лише змінила життя мільйонів громадян, а й поставила перед державою нові виклики у сфері соціального захисту. Соціальні послуги, які раніше були здебільшого орієнтовані на підтримку пенсіонерів, осіб з інвалідністю та малозабезпечених родин, тепер охоплюють значно ширший спектр потреб і категорій населення. Перш за все, різко зросла кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), військових, ветеранів та членів їх сімей. Їх потреби охоплюють широкий спектр: від реабілітації після поранень до професійної перекваліфікації та соціалізації після служби. Також важливо не забувати про цивільних осіб, які пережили оку-

Наукове видання

ОСОБИСТІСТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали

XII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю

Літературне редагування, верстка – С. М. Вдович

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності